

Een opmerkelijk portret in het Koninklijk Legermuseum te Brussel

In het raam van 175 jaar Koninklijke Nederlandse Marechaussee

Het Koninklijk Legermuseum te Brussel kon begin 1984 een belangrijke aanwinst noteren, met name een pasteltekening van een officier bij de Koninklijke Nederlandse Marechaussee 1), aangekocht bij een Brussels antiquair. Bijkomend onderzoek staaft de aanvankelijke indruk dat we met een vrij waardevol voorwerp te maken hadden, en dit in meer dan één betekenis. Enerzijds was het een prachtige en stijlvol uitgevoerde pasteltekening, waaruit onmiskenbaar een groot meesterschap van de tekenaar naar voren kwam, wat het werk een bijkomende kunstzinnige waarde gaf. Anderzijds bleek het om een officier te gaan gekleed in het uniform van de Marechaussee model 1814-1844; anders gezegd het allereerste uniform waarmee het korps effectief werd uitgerust 2), en waarvan afbeeldingen, schilderijen of tekeningen uiterst zeldzaam zijn 3). Een prachtige en weinig bekende zwart-wit tekening van Louis-Francois Wiertz in het groot tenue van wachtmeester bij de marechaussee te paard (voor 1822); een uitstekend werk van zijn zoon Antoine Wiertz, bewaard in het naar hem genoemde museum 4). Het pastel, uitgevoerd op perkamentpapier, meet 48x38,5 cm en werd in een rechthoekige met goudverf geschilderde lijst gemonteerd (56,5 x 47 cm). Nergens, ook niet achteraan de prent of de lijst, kon maar iets gevonden worden dat op een mogelijke signatuur gelek of dat ons enige toelichting omtrent artiest of geportretteerde verschafte; terwijl ook de verkoper ons geen bijkomende informatie wist mee te delen. De auteur van het portret, niet alleen erg meesterlijk in het scheppen van vormen, had oog voor het detail hetgeen natuurlijk erg belangrijk is wanneer geüniformeerde personen worden afgebeeld. Dit gevoel voor het bijkomstige bemerkt men niet alleen in de weergave van het uniform, maar ook in het uitwerken van de fijne en elegante gelaatstreken: de zachte, heldere ogen, de verzorgde haar- en baarddracht. De officier in kwestie draagt het groot tenue van de Koninklijke Marechaussee te paard model 1814-1844, zoals nogal oppervlakkig bepaald in de officiële tekst van 26 oktober 1814 5), nadien evenwel uitgebreider beschreven in het 'Reglement van betaling en administratie van het korps Marechaussee' (1 februari 1820), door Teupken aangevuld om te komen tot de hem kenmerkende volledige uniformbeschrijvingen 6). Het groot tenue omvatte een donkerblauwe mantel (in feite, doch op de pastel is dit niet te onderscheiden, spreekt het reglement van een lange donkerblauwe rok) met een dubbele rij van elk 7 witte knopen (slechts vijf zijn er op ons portret zichtbaar) waarop een granaat is afgebeeld. Het plastron (de overslag) en de reglementaire opstaande kraag met ietwat afgeronde hoeken waren uitgevoerd in koningsblauw laken, dat sindsdien als onderscheidingskleur van de Marechaussee geldt 7). Op de schouders twee schouderstukken (epauletten) in dezelfde kleur als de knopen (zilver) met op de tong twee gouden strepen, overeenstemmende met de graad van majoor 8). Aan de linker schouder de kenmerkende witte nestel van het korps, wellicht met klaverblad, doch dat laatste blijft onzichtbaar op het portret 9). De kledij die onze man draagt, werd vervolgens aangevuld met een steek, afgeboord met zilveren galons in dezelfde kleuren als de epauletten en de knopen (in ons geval zou de hoed met zilveren galons zijn versierd) en voorzien van een witte pluim, een lederen witte pantalon en zware lederen laarzen met sporen.

Voor de identificatie van het portret is ongetwijfeld erg belangrijk te weten dat we te doen hebben met het groot tenue, gezien dat ensemble na 1830 volledig in onbruik raakte, zodat we over een preciesere terminus ad quem beschikken: 1830 i.p.v. 1844 *10*).

Via de Almanach Royal des Pays-Bas, de Staatsalmanach, en het Jaarboekje voor het Koninklijke Leger der Nederlanden, 1830 aangevuld met de biografische gegevens die in het artikel van de heer Leconte te vinden zijn, en de stamboekregisters *11*) kon de volgende lijst van eventuele gegadigde worden opgesteld:

- Franciscus de Kerchove, geboortig van Gent (23 januari 1774), die van 19 oktober 1814 (als eerste) de graad van majoor bekleedde en op 17 juni 1817 tot luitenant-kolonel bevorderd werd *12*);
- Jacobus Coomans, geboren te Ukkel op 24 juli 1771, majoor sedert 14 december 1815, op 5 augustus op rust gesteld met rangverhoging tot luitenant-kolonel *13*); - Hendrik van Ingen, geboren te Arnhem op 12 juli 1773, majoor op 10 januari 1816, luitenant-kolonel op 5 augustus 1830 *14*);
- Philippe de Bousies, geboren te Mons (Bergen) op 2 maart 1789, majoor op 17 juni 1823, werd op 8 januari 1830 (nog steeds met de graad van majoor) ter beschikking gesteld van het Departement van Oorlog *15*);

en tenslotte twee andere officieren waarvan we het stamboekregister niet hebben kunnen raadplegen:

- J.J. de Colnet, geboren te Luik op 1 mei 1779, 'major honoraire' sedert 1818, wordt vanaf 1823 niet meer vermeld *16*);
- Dejardin de Bernabruk (of de Bernabruk Dejardin), als majoor vermeld in de periode 1818-1823 *17*).

Een aantal onder hen kunnen onmiddellijk worden uitgesloten. In eerste plaats Francois de Kerchove, confrontatie met een foto van een schilderij in privaatbezit liet hierover geen twijfel bestaan *18*). Vervolgens Philippe de Bousies, waarvan eveneens een portret gekend is *19*). Het feit dat het pastel opdook te Brussel laat ons vermoeden dat het wellicht gaat om iemand uit het toenmalige zuiden des lands, zodat eventueel majoor Van Ingen van de lijst kan worden geschrapt. Uiteindelijk blijven er drie 'gegadigden' over: majoor Coomans, de Colnet en Dejardin de Bernabruk en kan de terminus ad quem in het jaar 1823 gelegd worden *20*).

Spijtig genoeg moeten we van een preciesere toeschrijving afzien, wegens gebrek aan gegevens. Jammer, omdat een duidelijk identificatie de historische en documentaire waarde van dit uitzonderlijk kunstwerk enkel zou hebben vergroot.

NOTEN

1. De aanwinst werd vermeld in P. de Gryse, Echo's uit het Koninklijk Legermuseum - Echos du musée royal de l'Armée, in: Militaira Belgica 1985, p. 94 met afb. p. 96; Zie eveneens P. de Gryse, Aanwinsten Koninklijk Legermuseum, in Museumleven jaarboek 1986, p. 162.
Over de geschiedenis van de Marechaussee zie: L. Leconte, Note sur l'origine de la Maréchaussée beige 1814-1815, in Carnet de la Fourragère, X-3, september 1952, pp. 184-227, dat erg veel informatie verschaft over de ontstaansjaren van het korps, het artikel wordt bovendien afgesloten met biografische nota's over verschillende officieren; Majoor W. van Houten, Kort overzicht van de geschiedenis van het wapen der Koninklijke Marechaussee tot 1940, Leiden, 1947; W. van den Hoek, De geschiedenis van het wapen der Koninklijke Maréchaussée, 's-Gravenhage, 1973; naar aanleiding van de huidige verjaardag verscheen een herdenkingspublicatie: J.A. de Jong, Zonder Vrees en zonder Blaam. 175 jaar Koninklijke Marechaussee, Amsterdam, 1989.
2. Toen op 27 februari 1814 het Voorlopig Bestuur in België een politiemacht oprichtte (maréchaussée) werd behalve haar taak ook een uniform bepaald bestaande uit een groene habijt met rode kraag en opslagen, grijze overjas en broek, zwarte hoed met witte en groene kokarde. Dit tenue werd meer dan waarschijnlijk niet gedragen, laat staan verdeeld want al een goede maand later wordt gemeld dat de soldaten van het korps niet in het groen, doch in het blauw zouden worden uitgerust; cfr. L. Leconte, art. cit., p. 112 noot 2 en p. 202; zie eveneens W. Aerts, Les uniformes de la Légion beige et des troupes belges en 1815, in Carnet de la Fourragère, IX-3, september 1952, pp. 333-334; Majoor W. van Houten, Op. cit., p. 10. Voor een afbeelding van dit, meer dan waarschijnlijk, 'theoretisch' uniform zie: Kolonel Rouen, L'armée beige, exposé historique de son organisation, de ses costumes et uniformes, de son armement et de sa tactique, Bruxelles, vol., 1896, vol. 2, pl. 51 en een prent van de hand van J.-B. Madou in L. Leconte, art. cit., p. 185, spijtig genoeg in zwart-wit afgedrukt.
3. J.F. Teupken, Beschrijving hoedanig de Koninklijke Nederlandsche troepen en alle in militaire betrekking staande personen gekleed, geëquipeerd en gewapend zijn. . . (etc.), 's-Gravenhage, 1823, plaat 40 en 41. Beide platen, respectievelijk van een Marechaussee te paard en te voet in groot tenue, werden talloos hernomen; ook in de Militaire costumen van het Koninkrijk der Nederlanden, Brussel, 1825-1827, (met tekeningen van L. Boëns, A. Courtois en J.-B. Madou), vindt men op pl. 51 nog een afbeelding van een bereden lid uit het korps echter in klein tenue; terwijl W. Aerts, art. cit., p. 334 nog 2 andere iconografische referenties vermeld.
4. Koninklijk Museum voor Schone Kunsten van België. Inventaris-Catalogus van de Moderne Schilderkunst, Brussel, 1984, P. 676; over Antoine Wiertz (° Dinant, 22 februari 1806, gestorven Brussel, 18 juni 1865). Zie H. Colleye, Antoine Wiertz, Bruxelles, 1977 en E. Benezit, Dictionnaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs, Paris, 1976, vol. 10, pp. 727-728. Het Wiertzmuseum is gelegen in de Vauthierstraat te Brussel.
5. Zie ook: L. Leconte, art. cit., p. 195 noot 16. De Nederlandse tekst van het besluit werd opnieuw opgenomen in: J.A. de Jong, op. cit, bijlage D.
6. J.F. Teupken, op. cit., pp. 32-34 en 65-66; zie ook F.J.G. ten Raa, De uniformen van de Nederlandse Zee- en Landmacht hier te lande en in de koloniën haaraquarellen of tekeningen van J. Hoyne van Papendrecht, W.C. Staring en J.P. de Veer, deel 1, 's-Gravenhage, 1900, pp. 166 en 174-175; Majoor Van Houten, op. cit., p. 10; L. Leconte, art. cit., pp. 205-207. Het uniform is duidelijk geïnspireerd op wat de Franse

- gendarmerie droeg, zie hiervoor: Generaal Bersson en P. Rosiere, *La gendarmerie nationale*, Parijs, 1982.
7. Ook nu nog: J.A. de Jong, op. cit.
 8. J.F. Teupken, op. cit., p. 18; F.G. de Wilde, *Officiersdistinctieven in het Nederlandse leger na 1814: de epauletten*, in: *Armamentaria*, afl. 18, 1984, pp. 24 sqq.
 9. W. van den Hoek, op. cit., p. 117: 'de nestel (vormt) een traditioneel versiersel van de uniform der marechaussee'.
 10. W. van den Hoek, op. cit., p. 292: 'de grote tenue, die sinds 1830 niet meer werd gebruikt en ook niet meer werd verstrekt, was nimmer officieel afgeschaft. De voorwerpen die tot dezetenue behoorden, kwamen nu [1844] niet meer in de beschrijving voor'. Eén van die zeldzame plechtigheden waarop de marechaussee haar groot tenue droeg en waarvan ons een iconografisch spoor werd nagelaten is de intrede van Willem I te Brussel op 26 september 1815, zie voor de prent: W. van den Hoek, op. cit., pp. 112-113. Willem I was reeds eerder, namelijk op 30 maart 1815, te Brussel ontvangen. Hij werd toen geëscorteerd door de Brusselse Garde d'honneur cfr. N. Vansammillette, *L'entrée de Guillaume 1er, roi des Pays Bas à Bruxelles, le 30 mars 1815. Problèmes d'iconographie*, in *Belgisch tijdschrift voor militaire geschiedenis*, XXIII-6, juni 1980, pp. 509-524.
 11. Met oprechte dank aan de heer F.J. van Lier, generaal-majoor der Koninklijke Marechaussee o.r. - Adjudant i.b.d. van Hare Majesteit de Koningin, directeur-conservator van het Koninklijk Marechausseemuseum te Buren, voor het toezenden van uittreksels uit de stamboekregisters en voor de vele kostbare mondelinge inlichtingen.
 12. Franciscus de Kerchove werd vervolgens op 20 december 1826 bevorderd tot kolonel. Hij was in de periode 1827-1829 ad interim stafhoofd bij het wapen; zie Stamboekregister, 'de Kerchove'; zie eveneens W. van den Hoek, op. cit., p. 95. In Belgische dienst werd hij (op 6 januari 1831) tot generaal-majoor bevorderd. hij overleed op 5 juli 1847 te Lede; cfr. L. Leconte, art. cit., pp. 214-215.
 13. Stamboekregister, 'Jacobus Coomans' en L. Leconte, art. cit., p. 211.
 14. Stamboekregister, 'Hendrik Van Ingen'; Luitenant-kolonel Van Ingen werd einde 1830 bevelhebber over het wapen, cfr: W. van den Hoek, op. cit., p. 90 en L. Leconte, art. cit., p. 226.
 15. L. Leconte, art. cit., pp. 212-213; de Boussies stapte over in Belgische dienst als kolonel, bevelhebber over de stad Luik. Op 14 januari werd hij op rust gesteld als erkolonel. Hij werd later lid van het Nationaal Congres en overleed te Brussel op 1 januari 1875, zie Du Bus de Warneffe en C. Beyaert, *Le congrès national. Biographies des meetbres du Congrès National et du gouvernement provisoire 1830-1831*, Brussel, 1930, p. 49.
 16. L. Leconte, art. cit., p. 213; L. Leconte, *Notes sur les chevaulégers et les hussards belges 1814-1815*, in *Carnet de la Fourragère*, IX-6, juni 1951, pp. 421-422.
 17. Hij wordt echter niet vermeld bij L. Leconte, art. cit., een vergetelheid?
 18. Cfr. Zwart-wit foto van het portret van Franciscus de Kerchove als luitenant-generaal in het Belgische leger: Koninklijk Legermuseum Brussel, Prentenkabinet, nr. DB-(a)-620. Het is een reproductie van een schilderij in het bezit van de familie De Kerchove.
 19. Zie portret in Du Bus de Warneffe en C. Beyaert, op. cit., plaat 31.
 20. De Colnet en Dejardin de Bernabruk worden na 1823 niet meer als majoor vermeld. Zo de afgebeelde man majoor Coomans zou zijn, is vermoedelijk het werk te dateren voor 1820, omdat hij op 14 september 1820 tot ridder in de Orde van de Nederlandse leeuw werd verheven en het lijkt ons immers meer dan onwaarschijnlijk dat hij, eenmaal Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw, zich niet met het zeer hoog in aanzien geschatte ereteken zou hebben getooid. Cfr. De Nederlandse Ridderorden

1900-1936, Amsterdam, 2 dln., 1937, dl. 1; pp. 64-65; M.G. Meijer, C.P. Mulder en B.W. Wagenaar, *Orders and Decorations of the Netherlands*, s.l., 1984, pp. 28-31. Ook De Kerchove werd op 14 september 1820 tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw benoemd.